

права. Перечень принципов раздела имущества супругов должен служить руководством при решении имущественных споров о разделе имущества супругов. Принципы раздела имущества занимают главное место в системе правовых принципов, которые регулируют частные отношения супругов. Акцентируется внимание на их характеристике, особенностях и определяющей роли каждого из них при решении судебных споров между супругами. Все рассмотренные принципы влияют на возможные последствия урегулирования материальных отношений супругов. Постепенная ассимиляция и глобализация в частных сферах общественных отношений способствуют унификации принципов семейного законодательства. Проблемным остается вопрос интерактивного взаимодействия и противоречий норм разных правовых систем в сфере семейного права.

Ключевые слова: принципы, раздел имущества, имущественные права.

Summary

Melnychenko O. Principles of the spouses' property partition in Ukraine.

The paper deals with the principles of the spouses' property partition. The principles are stated on the basis of the provisions of the international conventions, normative acts, legislation of Ukraine, scientific doctrine and judicial practice in the area of family law. The list of the principles of the spouses' property partition has to serve as a fundamental guidance for the decision of property disputes on the spouses' property partition. The principles of the spouses' property partition take an important place in the system of legal principles that regulate private relations between spouses. The attention is paid on their characteristics, peculiarities and the role of each during the decision of judicial cases.

Key words: principles, partition of property, property rights, spouses.

УДК 341.1/8

О. В. НАЗИМКО

Олена Вікторівна Назимко, кандидат юридичних наук, старший викладач Донецького юридичного інституту МВС України

БАЗОВІ ЕЛЕМЕНТИ ТРУДОВОГО ПРАВА В СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЛАТВІЇ У СФЕРІ НАУКОВОЇ, ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ТА ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогоднішній день майже в кожній суверенній державі, незалежно від її регіонально-географічної, культурно-цивілізаційної та релігійної приналежності, пануючого в ній соціально-економічного та політичного ладу, членства у тих чи інших міжнародних організаціях діють норми окремого, єдиного джерела національного права з питань нормативно-правового регулювання сфери наукової, дослідницької та викладацької діяльності взагалі і трудових відносин в цій сфері зокрема. Деякі з подібних джерел національного права більшою мірою враховують положення таких універсальних міжнародних та загальноєвропейських регіональних правових та рекомендаційних документів, як, наприклад, Рекомендація ЮНЕСКО про статус науково-дослідницьких працівників від 20 листопада 1974 р. (далі – Рекомендація 1974 р.), Рекомендація ЮНЕСКО про статус викладацьких кадрів вищих навчальних закладів від 11 листопада 1997 р. (далі – Рекомендація 1997 р.) і Європейська хартія дослідників (далі – Європейська хартія) від 11 березня 2005 року. Інші ж подібні джерела національного права суверенних держав, навпаки, відтворюють багато в чому суто національні, в чомусь несхожі із міжнародними стандартами, власні норми та механізми комплексного правового регулювання сфери наукової, дослідницької та викладацької діяльності.

Саме тому надзвичайно важливим та актуальним видається ґрунтовне осягнення, знання, розуміння та аналіз комплексу зарубіжних, зокрема латвійських норм права у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності. Здійснення новітніх наукових досліджень в рамках цієї окремо взятої проблематики зарубіжного трудового права, а також зарубіжного права у сфері освіти, науки і культури надасть українським науковцям-правникам сприятливу можливість не лише просто осягнути зазначені національні нормативно-правові стандарти тих чи інших окремих держав, а й, за необхідності, розробляти та вносити корисні, новаторські законотворчі пропозиції, спрямовані на виважене реформування відповідних частин/норм сучасного права України у сфері регулювання трудових відносин, права у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності, а також інших галузей національного права України. Тому надзвичайно корисним видається належне врахування національного правотворчого досвіду Латвії, зокрема як держави-члену Європейського Союзу.

Метою даної статті, таким чином, є виявлення, наведення та розгляд базових, системоутворюючих елементів трудового права, які об'єктивно відтворюються в сучасному латвійському законодавстві у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності, встановлення зазначеного вище міжгалузевого характеру відповідних правових норм та, у свою чергу, встановлення міри їхньої відповідності правовим нормам і рекомендаційним положенням вищезазначених універсальних міжнародних та загальноєвропейських регіональних документів.

Досягнення складових зазначеної мети здійснюється за допомогою звернення до правових норм діючого Закону Республіки Латвія «Про вищі навчальні заклади» від 2 листопада 1995 р. (далі – Закон Латвії про

ВНЗ), враховуючи останні поправки до нього від 1 грудня 2011 р., чинного Закону Республіки Латвія «Про наукову діяльність» від 14 квітня 2005 р., враховуючи останні поправки до нього від 16 грудня 2010 р., а також положень вищезазначених діючих універсальних міжнародних та загальноєвропейських регіональних документів, що являють собою важливі джерела міжнародного права ЮНЕСКО та права ЄС у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності.

Найпершим, надзвичайно важливим і, безперечно, базовим, системоутворюючим елементом тієї окремої правової галузі, яку прийнято розглядати в якості права у сфері регулювання трудових відносин, є поняття діяльності, яка постає під кутом зору правознавця у вигляді або потенціально можливої перспективи, або об'єктивного процесу виконання, а також факту вже виконаної цілеспрямованої, найманої, оплачуваної та впорядкованої людської індивідуальної та колективної праці, яка є чітко обумовленою певною суспільною потребою або метою, та виконання і використання якої підпорядковується чітким соціально-правовим нормам трудового та іншого суміжного законодавства.

Необхідність відповідності наукової, дослідницької та викладацької діяльності нормам галузі права у сфері регулювання трудових відносин є чітко зазначеною, наприклад, у Європейській хартії (наводиться мовою оригіналу): «Хартія исходить из предпосылки, что важнейшим обязательством исследователей, также как и работодателей или субсидирующих организаций, является гарантированное соответствие (їхньої діяльності та взаємних трудових відносин обох сторін. – Прим. авт.) национальным, региональным или отраслевым (в даному випадку у сфері трудового законодавства, законодавства у сфері здійснення наукової, дослідницької та викладацької діяльності та всього законодавства у сфері соціального забезпечення та захисту. – Прим. авт.) юридическим требованиям национального или регионального законодательства»¹. Також у Європейській хартії зазначається, що Комісія Європейських спільнот нагально рекомендує державам-членам ЄС наступне (наводиться мовою оригіналу): «7. Гарантировать исследователям социальное обеспечение, адекватное их правовому статусу»². Таким чином, як ми бачимо, процитоване джерело європейського права, зазначаючи обов'язковість соціального захисту праці науковця-дослідника, прямо пов'язує право у сфері наукової та дослідницької діяльності із правом у сфері регулювання трудових відносин та соціального захисту.

Саме цей, щойно зазначений *першочерговий складовий елемент* галузі права у сфері регулювання трудових відносин, тобто *спеціально, предметно визначене поняття діяльності як праці*, здійснення та використання якої регулюється комплексом певних соціально-правових норм, обумовлює природне відтворення таких інших, не менш важливих елементів зазначеної правової галузі, як *її суб'єкти*, тобто *працівник та роботодавець*, а також їхні природні та нормативно детерміновані *соціально-трудова права та обов'язки*.

Так, у п. 2 ст. 1 «Визначення» Закону Латвії про наукову діяльність зазначається (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела), що «дослідження є *цілеспрямованою діяльністю* (курсив мій. – Авт.), яка передбачає використання фактів, теорій та законів природи, які стають доступними (насамперед, безумовно, науковцям, який здійснює певну працю. – Прим. авт.) завдяки використанню наукових методів, задля створення або вдосконалення нових продуктів (мається на увазі широке розуміння поняття «продукт». – Авт.), видів діяльності та методів»; наукою, відповідно до п. 3 цієї ж статті Закону Латвії про наукову діяльність, є (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела) «сфера інтелектуальної діяльності, в рамках якої знання про природні закони, які існують в природі та суспільстві, набуваються та узагальнюються за допомогою використання теоретичних та експериментальних (тобто, дослідницьких. – Авт.) методів»; не менш важливим видається і визначення поняття «інноваційної діяльності», якою, відповідно до п. 1 цієї ж статті Закону Латвії про наукову діяльність, є (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела) «впровадження до складу продукту або послуги нових ідей, зусиль та технологій, що витікають із наукової, технічної, соціальної, або культурної та інших сфер діяльності». Таким чином, узагальнене поняття «наукова діяльність» означає, відповідно до п. 4 цієї ж статті Закону Латвії про наукову діяльність (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела), «творчу діяльність, яка складається з наукової, дослідницької та інноваційної діяльності»³.

Однак перед нами постають наступні принципи, уточнюючі, сутнісні нормативно-правові питання. За яких соціально-інституціональних умов наукова, дослідницька та викладацька діяльність стає об'єктом регулювання в рамках галузі права у сфері регулювання трудових відносин? За яких умов ця сфера людської діяльності починає містити елементи права у сфері регулювання трудових відносин? Чи містять вищенаведені латвійські визначення понять наукової, дослідницької та інноваційної діяльності очевидні елементи права у сфері регулювання трудових відносин? Достатньо природним видається розуміння того, що, наприклад, далеко не будь-яка індивідуальна та колективна наукова, дослідницька й викладацька діяльність є залученою до сфери трудових відносин як відносин системних та певним чином інституціоналізованих, або ж є об'єктом нормативно-правового регулювання в рамках галузі права у сфері регулювання трудових відносин.

Змістовно дещо подібним до щойно наведеного латвійського визначення поняття «наукової діяльності» та її складових видається і визначення поняття «наукові дослідження», згідно з підп. (с) Рекомендації 1974 р. (наводиться мовою оригіналу): «(с) (і) Выражение «научные исследования» означает те процессы изучения, эксперимента, концептуализации и проверки теории, связанные с получением научных знаний...»⁴.

Однак усі вищенаведені сучасні латвійські, а також міжнародні нормативно-правові визначення понять наукової та дослідницької діяльності, не відтворюючи прямих характерних ознак такої «діяльності» як праці в рамках галузі права у сфері регулювання трудових відносин, не видаються, на наш погляд, цілком марними з точки зору теми даної статті. Їхній зміст прямо вказує на, буцімто, виключно й обмежену, однак, як ми переконуємося далі, далеко не очевидну галузеву належність до міжнародного та національного права лише

у сфері освіти, науки і культури. Це є початковим свідченням зазначеної нами вище подвійної, а іноді і потрійної міжгалузевої належності сфери наукової, дослідницької та викладацької діяльності.

Наведення ж змісту підп. (b) п. 1 Розділу 1 «Визначення» Рекомендації 1997 р. ясно вказує на те, що лише в рамках певних соціально організованих інституцій (спільнот), лише за умов набуття людиною певного соціально-правового статусу, який передбачає користування певним комплексом визначених соціально-трудова прав та виконання комплексу визначених соціально-трудова обов'язків, наукова, дослідницька та викладацька діяльність стають об'єктом нормативно-правового регулювання в рамках галузі права у сфері регулювання трудових відносин (наводиться мовою оригіналу): «(b) под «исследовательской деятельностью» в контексте высшего образования понимаются оригинальные исследования в области технологии, естественных, инженерных, социальных и гуманитарных наук, медицины, культуры или образования, предполагающие тщательно организованные изыскания на основе критического подхода с использованием различных приемов и методов, в соответствии с характером и условиями поставленных проблем, которые направлены на уточнение и/или решение этих проблем и опираются на соответствующую инфраструктуру, если осуществляются в институциональных рамках (курсив мій. – Авт.)»⁵.

Якщо ж ми звернемося до положення відповідних статей Закону Латвії про ВНЗ, який не містить визначення поняття «викладацька діяльність», то знайдемо схожі, відповідним чином інституціоналізовані ознаки, наприклад, викладацької діяльності як об'єкта регулювання в рамках права у сфері регулювання трудових відносин. Так, у п. 1 ст. 1 «Визначення» Закону Латвії про ВНЗ говориться (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела): «1) Академічною годиною є відрізок робочого часу, призначений для здійснення навчального процесу, тривалість якого становить 45 хвилин»; п. 7 цієї ж статті Закону Латвії про ВНЗ зазначає (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела): «7) Безпосереднім уроком є безпосереднє спілкування між студентами та науково-педагогічним складом, яке здійснюється заради досягнення цілей та завдань навчальної програми, відповідно до учбового плану, та тривалість якого становить одну академічну годину»⁶. Таким чином, ми стикаємося із правовою нормою, яка опосередковує поняття діяльності через категорії робочого часу та його встановлених відрізків, а також виконуваних посадових, трудових обов'язків.

Визначення поняття «наукової діяльності» як діяльності, яка здійснюється в рамках соціально-організованих інституцій та заради кращого виконання конкретних професійних, трудових функцій, службових обов'язків, тобто є підпорядкованою їм, наводиться у підп. (c) Розділу I «Визначення» Рекомендації 1997 р. (наводиться мовою оригіналу): «под «научной деятельностью» понимаются процессы, посредством которых преподавательские кадры высших учебных заведений постоянно обновляют знания по своему предмету или готовят научные публикации, распространяют свои труды, совершенствуют свои педагогические навыки и в качестве преподавателей своих дисциплин повышают свою научную (професійну, трудову. – Прим. авт.) квалификацию»⁷.

Достатньо красномовним видається і положення п. 1 ст. 19 «Наукова діяльність у вищих навчальних закладах» Закону Латвії про наукову діяльність, яке також чітко інституціоналізує поняття наукової діяльності в категорії трудового, професійного та іншого обов'язку (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела): «1) Вищі навчальні заклади зобов'язані (курсив мій. – Авт.) здійснювати наукову діяльність та видавати власні збірки наукових періодичних видань та журналів»⁸.

Зазначеними нами соціально організованими інституціями (спільнотами) або «інституціональними рамками», які є невід'ємними складовими елементами не тільки суто галузі трудового права, а й сфери найманої, оплачуваної праці в загальному, широкому розумінні, та які «спираються на відповідну інфраструктуру», тобто матеріально-технічну базу, є організації, заклади, інституції, які безпосередньо відтворюють інститут трудових відносин, виконуючи працевлаштовну функцію, та користуючись певним правовим статусом (наприклад, статусом держаної/недержавної установи, юридичної та іншої особи). Таким чином, йдеться про безпосередніх роботодавців. У рамках сфери наукової, дослідницької та викладацької діяльності роботодавцями виступають наукові, дослідницькі установи (організації) та вищі навчальні заклади.

Так, п. 7 ст. 1 Закону Латвії про наукову діяльність зазначає (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела), що «науковими інституціями є наукові організації, вищі навчальні заклади, комерційні компанії, а також інші організації, згідно чийх статутів, організаційних документів та зведень щодо основ їхньої діяльності забезпечується здійснення наукової діяльності та участь у процесі набуття та підвищення наукової кваліфікації, та які є зареєстрованими в системі реєстру наукових інституцій»⁹.

Пункт 1 ст. 3 «Вищі навчальні заклади» Закону Латвії про ВНЗ наводить стисле і загальне визначення поняття таких закладів в якості соціально організованих інституцій (спільнот), залучених не лише до викладання, а й до наукової та дослідницької діяльності (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела): «1) Вищими навчальними закладами є заклади, які надають освітні послуги з набуття вищої освіти та які здійснюють наукову діяльність, в яких виконуються програми академічного та професійного навчання, та які також є залученими до наукової, дослідницької та художньої діяльності»¹⁰.

Відповідно ж до п. 2 ст. 21 «Наукова інституція» Закону Латвії про наукову діяльність, сучасна латвійська наукова інституція користується наступними видами правового статусу (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела): «2) Наукова інституція може бути: 1) державною установою; 2) установою, створеною за рішенням Кабінету Міністрів; 3) структурним підрозділом вищого навчального закладу; 4) приватною юридичною особою або структурним підрозділом того ж самого правового статусу»¹¹. Що ж стосується правового статусу вищих навчальних закладів, то відповідно до п. 1 ст. 8 Закону Латвії про ВНЗ зазначається наступне (наводиться в перекладі з мови-оригіналу джерела): «1) Вищі навчальні заклади можуть засновуватися дер-

жавою та іншими юридичними та фізичними особами, включно із закордонними юридичними та фізичними особами (курсив мій. – Авт.)»¹².

Таким чином, узагальнені складові важливого поняття «соціально організовані інституції (спільноти)», які в контексті теми даної статті розуміються нами в якості наукових, дослідницьких інституцій та вищих навчальних закладів, які, у свою чергу, виступають в даному контекстно-тематичному випадку, з одного боку, в якості представників соціального інституту роботодавців (тобто агентів попиту на працю науковців, дослідників та викладачів та реципієнтів трудових пропозицій з їхнього боку в рамках ринку праці), а з другого, інституціями, які володіють та користуються придатною для здійснення наукової, дослідницької та викладацької діяльності матеріально-технічною базою, інфраструктурними об'єктами нерухомої власності (будівлі) та відповідним майном (обладнанням, приладами тощо), наводяться у п. 4 Розділі II «Науково-дослідницькі працівники в аспекті вироблення національної політики» Рекомендації 1974 р. (наводиться мовою оригіналу): «Кожному державному члену следует стремиться к использованию научных и технических знаний для повышения культурного и материального благосостояния своих граждан и содействия идеалам и мирным целям Организации Объединенных Наций. Для достижения указанных целей каждому государству члену следует обеспечить себя персоналом, (материально-оснащенными. – Прим авт.) учреждениями и аппаратом (курсив мій. – Авт.), необходимыми для разработки и внедрения в практику национальной политики в области науки и техники...»¹³.

Широкі поняття «працівник» в рамках сфери наукової, дослідницької та викладацької діяльності, виступаючи природним соціальним та нормативно-правовим контрагентом вищевизначеної категорії/спільноти роботодавців, є опосередкованим більш вузькими характерними поняттями, які вказують на приналежність людини до плеяди представників певних професій, професійно-кваліфікаційних та освітньо-кваліфікаційних груп, а також виконавців певних професійних, трудових та посадово-функціональних, службових обов'язків. Так, нормативно-правові положення ст. 4 «Працівники у сфері здійснення досліджень» Закону Латвії про наукову діяльність зазначають (наводиться у перекладі з мови-оригіналу джерела): «Працівниками у сфері здійснення наукових досліджень є: 1) науковці; 2) науково-технічний персонал; 3) допоміжний дослідницький персонал»¹⁴.

Пункт 1 ст. 5 «Статус науковця» Закону Латвії про наукову діяльність надає загальне визначення науковця, яке здійснює понятійне відсилання до категорії діяльності, освітньо-професійної кваліфікації та, можливо, посади, без зазначення певних, спеціалізованих характеристик науковця як суб'єкта трудових відносин або суб'єкта права у сфері регулювання таких відносин (наводиться у перекладі з мови-оригіналу джерела): «1) Науковцем є фізична особа, яка здійснює наукову діяльність та яка набула кваліфікації науковця відповідно до процедур, визначених в цьому Законі». Згідно з п. 1 ст. 26 «Дослідницькі посади в наукових інституціях та комерційних компаніях» Закону Латвії про наукову діяльність, посадами у сфері науково-дослідницької діяльності є (наводиться у перекладі з мови-оригіналу джерела) «1) старший науковий співробітник, 2) дослідник та 3) асистент»¹⁵.

Виключно у світлі виконуваних посадових обов'язків, що, у свою чергу, ясно відтворює поняття одного із суб'єктів трудових відносин, визначається, відповідно до п. 5 та 6 ст. 1 Закону Латвії про наукову діяльність, і зміст таких понять, як «науково-технічний персонал» та «допоміжний дослідницький персонал» відповідно (наводиться у перекладі з мови-оригіналу джерела): «5) Науково-технічним персоналом є особи, які володіють необхідними технічними знаннями та досвідом в одній або кількох галузях та беруть участь у здійсненні наукової діяльності, будучи підпорядкованими науковцям, виконуючи завдання технічного характеру. Інженери, працівники сфери технічного обслуговування, лабораторні асистенти, технологи та оператори також є представниками науково-технічного персоналу; 6) допоміжним дослідницьким персоналом є особи, які виконують допоміжні функції в рамках завдань науково-технічного характеру (працівники відділів планування, економіки, фінансів та науково-технічної інформації, працівники спеціальних та науково-технічних бібліотек, фахівці патентних бюро, архіваріуси, а також кваліфіковані працівники, які забезпечують збирання, настроювання, обслуговування та поладження обладнання та пристроїв, необхідних для здійснення наукової діяльності)»¹⁶.

Достатньо характерною ліберальною рисою сучасного латвійського законодавства у сфері наукової та дослідницької та викладацької діяльності є правова норма щодо дозволу закордонним фахівцям працювати у латвійських наукових інституціях. Так, п. 1) ст. 37 «Участь закордонних дослідників у науково-дослідницьких проектах, які виконуються науковою інституцією» Закону Латвії про наукову діяльність зазначає (наводиться у перекладі з мови-оригіналу джерела): «1) Наукові інституції, які є зареєстрованими у Реєстрі наукових інституцій, мають право запрошувати громадян третіх країн до участі у здійсненні науково-дослідницьких проектів, коли такі особи не є громадянами Європейського Союзу та коли він або вона мають науковий ступінь доктора наук (європейський аналог радянського та пострадянського наукового ступеня кандидата, а не доктора наук. – Прим авт.), або коли така особа має повну вищу освіту, необхідну для здобуття наукового ступеню доктора наук. В такому випадку наукова інституція укладає трудовий договір із закордонним дослідником, де визначаються умови виконання дослідницького проекту»¹⁷.

Пункт (f) Розділу I «Визначення» Рекомендації 1997 р. надає визначення поняття «викладацькі кадри», яке є також достатньо інституціалізованим з точки зору норм права у сфері регулювання трудових відносин (наводиться мовою оригіналу): «(f) под «преподавательскими кадрами высших учебных заведений» понимаются все лица в учебных заведениях или программах высшего образования, которые в течение полного или неполного рабочего дня занимаются преподаванием и/или научной, и/или исследовательской деятельностью, и/или те, кто предоставляет образовательные услуги учащимся или обществу в целом»¹⁸.

У рамках Закону Латвії про ВНЗ, на відміну від Рекомендації 1997 р., більш детально представлено відповідні правові норми щодо визначення поняття викладацького (педагогічного) та іншого персоналу вищих навчальних закладів. Так, відповідно до п. 1 ст. 26 «Персонал вищих навчальних закладів, його права та обов'язки» Закону Латвії про ВНЗ зазначається (наводиться у перекладі з мови-оригіналу джерела): «1) персонал вищих навчальних закладів складається з наступних категорій: 1) науково-педагогічний склад – працівники відповідних підрозділів вищого навчального закладу, яких було обрано на науково-педагогічні посади; 2) персонал загального обслуговування у вищому навчальному закладі; та 3) студенти, включно із тими, хто опановує магістерський курс підготовки та дисертанти»¹⁹. До категорії працівників науково-педагогічного складу, відповідно до пп. 1 та 2 ст. 27 «Науково-педагогічний склад» Закону Латвії про ВНЗ, належать (наводиться у перекладі з мови-оригіналу джерела): «1) науково-педагогічний склад вищого навчального закладу складається з (наводиться у перекладі з мови-оригіналу джерела): 1) професорів, доцентів; 2) викладачів, старших наукових співробітників; 3) лекторів, дослідників; 4) асистентів»; 2) представники науково-педагогічного складу вищого навчального закладу здійснюють науково-дослідницьку діяльність та беруть участь у навчанні студентів»²⁰.

Представниками ж персоналу загального обслуговування у вищому навчальному закладі є, відповідно до ст. 43 Закону Латвії про ВНЗ, є (наводиться у перекладі з мови-оригіналу джерела): «1) персонал загального обслуговування у вищому навчальному закладі складається з працівників адміністративного персоналу, працівників допоміжного викладацького складу, працівників технічного та економічного відділів, та інших працівників, за виключенням працівників науково-педагогічного складу»²¹.

Обидва розглянуті нами суб'єкти трудових відносин у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності, тобто безпосередньо *роботодавці та працівники*, а саме науковці, дослідники та викладачі, найбільш явно, очевидно та впорядковано відтворюються на функціональному рівні через здійснення комплексу їхніх природних соціально-трудова прав та обов'язків, які, у свою чергу, перебувають у стані *взаємного нормативно-правового зв'язку та впливу*.

Багатогранність і специфіка сфери наукової, дослідницької та викладацької діяльності обумовлює очевидну суттєву відмінність та специфічність прав і обов'язків працівників у сфері наукової та дослідницької діяльності. Крім суто трудових прав та обов'язків, працівники у сфері наукової та дослідницької діяльності, як відомо, користуються низкою важливих для них прав та є пов'язаними низкою суворих моральних обов'язків, які у сукупності належать виключно до галузі права у сфері освіти, науки і культури та галузі права у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Серед таких природних та гарантованих прав науковців і дослідників слід згадати, наприклад, право на вільний, не підпорядкований цезурному, зокрема ідеологічному контролю вибір галузі та тематичного напрямку наукового дослідження, право на вільне, не підпорядковане цезурному, зокрема ідеологічному контролю розповсюдження результатів наукових досліджень через публікації у наукових виданнях та участь у наукових заходах, зокрема і за кордоном, право на здійснення міжнародного співробітництва у сфері наукової та дослідницької діяльності, право на вільний доступ до наукової інформації і досягнень в тих чи інших галузях наукових досліджень та, безумовно, право на захист результатів своїх наукових досліджень в якості своєї інтелектуальної власності тощо. Специфічними обов'язками науковців та дослідників, крім власне трудового, оплачуваного обов'язку здійснювати наукову й дослідницьку діяльність, досягати відчутних результатів такої діяльності тощо, є гарантування максимальної об'єктивності, правдивості, неупередженості та верифікованості результатів їхніх наукових досліджень, обов'язок розповсюджувати результати своїх наукових досліджень, обов'язок постійно підвищувати рівень своєї науково-дослідницької кваліфікації та наукових знань і освіченості, обов'язок здійснювати наукові дослідження виключно на благо миру, мирного розвитку, міжнародного співробітництва, з метою викорінення невігластва та бідності, забезпечення щастя, розвитку й благополуччя усього світового людського соціуму.

Таким чином, постулюючи імперативний обов'язок науковців та дослідників сповідувати у своїй діяльності цілі, принципи та ідеали Організації Об'єднаних Націй, вказуючи на характер їхніх прав та обов'язків, детермінованих нормами галузі права у сфері освіти, науки і культури, а також галузі права у сфері захисту прав інтелектуальної власності, ми знову ж таки зазначаємо очевидність та безперечність факту міжгалузеві правової належності сфери наукової, дослідницької та, безумовно, викладацької діяльності. Такі загальноновизнані права та обов'язки науковців і дослідників усього світу є відповідним чином нормативно кодифікованими у джерелах національного права Латвії, якими ми оперуємо в даній статті.

Таким чином, у зазначених джерелах сучасного латвійського законодавства у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності, як і у наведених галузевих джерелах універсального міжнародного та загальноєвропейського регіонального права, відтворено усі необхідні базові, системоутворюючі елементи права у сфері регулювання трудових відносин, якими є: а) поняття діяльності в якості найманої та оплачуваної праці, здійснення і використання якої підпорядковується чітким соціально-правовим нормам та рекомендаційним положенням трудового й іншого суміжного йому законодавства; б) поняття природних суб'єктів трудових відносин, якими у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності є працівник – науковець, дослідник та викладач, а також працівники інших категорій, та роботодавець – наукова, дослідницька установа та вищий навчальний заклад; в) комплекс природних соціально-трудова прав та обов'язків, притаманних зазначеним суб'єктам трудових відносин у сфері наукової, дослідницької і викладацької діяльності; права та обов'язки у сфері наукової, дослідницької, викладацької, а також будь-якої іншої діяльності перебувають у стані природного взаємного нормативно-правового зв'язку та впливу.

Зміст зазначених базових, системоутворюючих елементів трудового права, які містяться у нормах джерел сучасного, діючого латвійського законодавства у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності, значною мірою відповідають змісту відповідних визначень, понять та положень, наведених у галузевих джерелах універсального міжнародного та загальноєвропейського регіонального права у зазначеній сфері трудової діяльності. Нормативно-правові положення про інші надзвичайно важливі соціально-трудова права і обов'язки працівників та роботодавців у сфері наукової, дослідницької й викладацької діяльності містяться у відповідних джерелах трудового та іншого права Латвії.

Розгляд змісту правових норм сучасного латвійського законодавства у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності підтверджує нашу думку про міжгалузеву належність такого законодавства до: а) галузі права у сфері регулювання трудових відносин; б) галузі права у сфері освіти, науки і культури; в) галузі права у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

¹ Європейська хартія дослідників від 11 березня 2005 року // Російський союз молодих вчених : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rosmu.ru/activity/events/413.html> – Назва з екрану.

² Європейська хартія дослідників від 11 березня 2005 року // Російський союз молодих вчених : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rosmu.ru/activity/events/413.html> – Назва з екрану.

³ Law on Scientific Activity of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv014en.pdf> – Назва з екрану.

⁴ Рекомендация о статусе научно-исследовательских работников // Акты Генеральной конференции ЮНЕСКО. Восемнадцатая сессия Париж, 17 октября – 23 ноября 1974 г. Том 1. Резолюции. – ЮНЕСКО, 1975 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001140/114040rb.pdf#page=180> – Назва з екрану.

⁵ Рекомендация ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г. (Рекомендации ЮНЕСКО/МОТ) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf>

⁶ Law on Institutions of Higher Education of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Law_On_Institutions_of_Higher_Education.doc – Назва з екрану.

⁷ Рекомендация ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г. (Рекомендации ЮНЕСКО/МОТ) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf>

⁸ Law on Scientific Activity of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv014en.pdf> – Назва з екрану.

⁹ Law on Scientific Activity of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv014en.pdf> – Назва з екрану.

¹⁰ Law on Institutions of Higher Education of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Law_On_Institutions_of_Higher_Education.doc – Назва з екрану.

¹¹ Law on Scientific Activity of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv014en.pdf> – Назва з екрану.

¹² Law on Institutions of Higher Education of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Law_On_Institutions_of_Higher_Education.doc – Назва з екрану.

¹³ Law on Scientific Activity of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv014en.pdf> – Назва з екрану.

¹⁴ Law on Scientific Activity of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv014en.pdf> – Назва з екрану.

¹⁵ Law on Scientific Activity of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv014en.pdf> – Назва з екрану.

¹⁶ Law on Scientific Activity of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv014en.pdf> – Назва з екрану.

¹⁷ Law on Scientific Activity of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/lv/lv014en.pdf> – Назва з екрану.

¹⁸ Рекомендация ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г. (Рекомендации ЮНЕСКО/МОТ) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495r.pdf>

¹⁹ Law on Institutions of Higher Education of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Law_On_Institutions_of_Higher_Education.doc – Назва з екрану.

²⁰ Law on Institutions of Higher Education of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Law_On_Institutions_of_Higher_Education.doc – Назва з екрану.

²¹ Law on Institutions of Higher Education of the Republic of Latvia : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Law_On_Institutions_of_Higher_Education.doc – Назва з екрану.

Резюме

Назимко О. В. Базові елементи трудового права в сучасному законодавстві Латвії у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності.

У даній статті автор здійснює виявлення, наведення та розгляд базових, системоутворюючих нормативних елементів трудового права, які об'єктивно відтворюються в джерелах сучасного, діючого латвійського законодавства у сфері наукової, дослідницької та викладацької діяльності. Автор розглядає зміст зазначених латвійських правових норм, встановлює та обґрунтовує очевидний міжгалузевий характер, притаманний їм, а також міру їхньої відповідності змісту правових норм і рекомендаційних положень низки універсальних міжнародних та загальноєвропейських регіональних документів у сфері регулювання наукової, дослідницької та викладацької діяльності.

Ключові слова: сфера наукової, дослідницької та викладацької діяльності, трудове право, праця, науковець, дослідник, викладач, Закон Латвії, соціально організовані інституції (спільноти), права та обов'язки у сфері трудових відносин.

Резюме

Назимо Е. В. Базовые элементы трудового права в современном законодательстве Латвии в сфере научной, исследовательской и преподавательской деятельности.

В данной статье автор осуществляет рассмотрение норм трудового права Латвии в сфере научной, исследовательской и преподавательской деятельности, устанавливает и обосновывает межотраслевой характер, присущий им, а также степень их соответствия содержания правовых норм и рекомендательных положений ряда универсальных международных и общеевропейских региональных документов в сфере регулирования научной, исследовательской и преподавательской деятельности.

Ключевые слова: сфера научной, исследовательской и преподавательской деятельности, трудовое право, труд, ученый, исследователь, преподаватель, Закон Латвии, социально организованные институты (сообщества), права и обязанности в сфере трудовых отношений.

Summary

Nazymko O. The basic elements of labor law in the present Latvian legislation on scientific, research and teaching activities.

In the present paper the author reveals, adduces, and considers basic, backbone normative elements of labor law which are objectively reproduced in the present, effective Latvian law sources on scientific, research and teaching activities. The author considers content of mentioned Latvian national legal norms, establishes and proves their apparent inter-branch character and the extent of their concordance to content of legal norms and recommendations of the set of international universal and pan-European regional instruments on scientific, research and teaching activities.

Key words: scientific, research and teaching activities, labor law, work, scientist, researcher, teacher, Act of Latvia, socially-based institutions (communities), labor rights and duties.

УДК 346.91

О. Г. ХРИМЛІ

Олександр Геннадійович Хримлі, кандидат юридичних наук, докторант Інституту економіко-правових досліджень НАН України

ПОНЯТТЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНВЕТОРІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Законодавство України надає інвестору можливість захистити свої права за допомогою звернення в судові органи. Питанню судового захисту прав приділяють увагу такі вчені, як: М. В. Амельченко, І. М. Злакоман, О. А. Ломакіна, Д. М. Притика, Є. А. Таликін, В. С. Щербіна та інші. Але разом із цим мають місце проблеми як теоретичного, так і практичного плану, що нині залишилися не вирішеними.

Мета цієї статті – на основі аналізу теоретичних наробок і законодавства України запропонувати авторське визначення терміна «судовий захист прав інвесторів у сфері господарювання».

Передусім необхідно з'ясувати, які інвестиційні спори у сфері господарювання підлягають вирішенню в судовому порядку.

«Господарський спір – це правовий конфлікт, що виникає при створенні, організації діяльності та ліквідації суб'єктів господарювання, а також в сфері здійснення та управління господарською діяльністю, з приводу взамовиключних матеріальних суб'єктивних прав чи інтересів сторін, що може ускладнюватись за рахунок додаткових (адміністративного, податкового, земельного) елементів, і підлягає розгляду та вирішенню в порядку позовного провадження у господарському судочинстві»¹. Тобто, йдеться про спори, пов'язані зі створенням суб'єкта господарювання, здійсненням діяльності суб'єктом господарювання, припиненням діяльності суб'єктом господарювання.

Згідно з п. 3 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність»² спори, що виникають в результаті здійснення інвестиційної діяльності, розглядаються відповідно судом або третейським судом. Крім цього, у п. 7 постанови Пленуму Вищого Господарського Суду України від 24 жовтня 2011 р. № 10 «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам»³ вказано, що відповідно до частини першої ст. 26 Закону України «Про режим іноземного інвестування»⁴ спори між іноземними інвесторами і державою з питань державного регулювання іноземних інвестицій та діяльності підприємств з іноземними інвестиціями підлягають розгляду в судах України, якщо інше не визначено міжнародними договорами України. За змістом ст.ст. 1 та 12 ГПК України⁵ господарським судам підвідомчі справи у відповідних спорах, якщо інше не визначено міжнародними договорами України. справи в усіх інших спорах, не зазначених у частині першій цієї статті, підлягають розгляду в судах та/або в господарських судах України, або за домовленістю сторін у третейських судах, у тому числі за кордоном.

О. А. Ломакіна зазначає, що узагальнення підстав виникнення інвестиційних спорів дає змогу зробити висновок, згідно з яким найбільш поширеними підставами є: